

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเทคโนโลยีด้านต่างๆ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลกในทศวรรษใหม่มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยมีการเปลี่ยนแปลงทางการค้าที่มีการแข่งขันสูง มีการใช้มาตรการกีดกันทางการค้าที่ซับซ้อน เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจการค้าและจัดตั้งเขตการค้าเสรี (Free Trade Area : FTA) รวมทั้งมีการนำประเด็นด้านคุณภาพและความปลอดภัยมาเป็นข้ออุปสรรคและข้อกีดกันทางการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น

ดังนั้นแนวโน้มการค้าสินค้าเกษตรจึงให้ความสำคัญกับการแข่งขันด้านคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้า โดยการกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร รวมทั้งกำหนดขั้นตอนและกระบวนการควบคุมด้านคุณภาพความปลอดภัยเกี่ยวกับสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Sanitary and Phytosanitary: SPS) ของสินค้าเกษตรจีน เพื่อใช้เป็นข้อกำหนดในการนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหารจากประเทศต่างๆ

ประเทศไทยในฐานะผู้ผลิตหลักจึงต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับทิศทางการค้าที่เกิดขึ้น โดยการเร่งปรับปรุงคุณภาพการผลิตและผลผลิตภายในประเทศ ทั้งการดำเนินการด้านกำหนดมาตรฐานสำหรับการผลิตและคุณภาพผลผลิต การให้ความสำคัญกับการรับรองคุณภาพสินค้าเกษตรและดำเนินการด้านควบคุมคุณภาพ กำกับดูแลให้สินค้าเกษตรที่บริโภคกันในประเทศ ทั้งจากการผลิตขึ้นเองและการนำเข้าจากต่างประเทศให้มีคุณภาพมาตรฐานเดียวกัน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการเสริมสร้างความเชื่อมั่นด้านสุขอนามัยและความปลอดภัยให้กับผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดยุทธศาสตร์ด้านการผลิตที่มีประสิทธิภาพและเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขัน และกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเพื่อวางตำแหน่งประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางในการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัยเพื่อเลี้ยงประชากรโลกในลักษณะครัวของโลก (kitchen of the world) โดยใช้รูปแบบการควบคุมผลผลิตจากไร่นาสู่การบริโภค (from farm to table) และได้มีการปฏิรูประบบราชการปรับปรุงโครงสร้างและกำหนด

ตามกรอบภารกิจใหม่เพื่อให้มีหน่วยงานเข้ามารับผิดชอบงานด้านมาตรฐานและคุณภาพสินค้าเกษตร โดยตรงในระดับต่างๆ ดังนี้

1. สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) มีภารกิจเป็นหน่วยงานกลางเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตร สินค้าเกษตรแปรรูปและอาหารของประเทศตั้งแต่ไร่นาจนถึงผู้บริโภค รวมทั้งดำเนินบทบาทเป็นหน่วยรับรองระบบหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบรับรอง (accreditation body) โดยมีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร / สินค้าเกษตรแปรรูปและอาหาร กำกับดูแลและเฝ้าระวังความปลอดภัยด้านอาหาร เจรจาแก้ปัญหาด้านเทคนิค มาตรการที่มีใช้ภายในและมาตรฐานระหว่างประเทศ

2. กรมส่งเสริมการเกษตร ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานส่งเสริมและแนะนำให้คำปรึกษา (advisory body) แก่เกษตรกรสมาชิกกลุ่มการผลิต รวมทั้งสมาชิกสถาบันการเกษตรต่างๆ ที่ต้องการเข้าสู่ระบบการจัดการคุณภาพอย่างต่อเนื่อง และประเมินความพร้อมของเกษตรกรก่อนเสนอชื่อเข้ารับการตรวจรับรองจาก กรมวิชาการเกษตร

3. กรมวิชาการเกษตร ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานตรวจสอบรับรอง (certification body) โดยดำเนินการรับสมัครเกษตรกรที่ต้องการรับรอง จัดทำหลักสูตรและให้การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องรวมทั้งให้การตรวจสอบรับรองระบบการผลิตของเกษตรกร โดยกรมวิชาการเกษตรจะเป็นผู้ออกใบรับรองฟาร์ม เกษตรกรที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานและปฏิบัติตามระบบการผลิตที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับสู่แหล่งผลิตได้ (traceability)

ข้าว เป็นพืชหลักพืชหนึ่งในจำนวน 27 พืช ที่รัฐบาลกำหนดเป้าหมาย เป็นพืชที่จะต้องเข้าสู่ระบบการจัดการคุณภาพ ซึ่งประเทศไทย มีจำนวนเกษตรกรผู้ผลิต จำนวน 3.7 ล้านครัวเรือน เท่ากับ 66 เปอร์เซ็นต์ ของครัวเรือนเกษตรกร มีพื้นที่ 57 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ทำการเกษตร มีผลผลิตส่งออกมูลค่า 78,000 ล้านบาท เป็นอันดับ 1 ของโลก (27 เปอร์เซ็นต์) และอันดับ 3 ของสินค้าเกษตรไทย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2547, 1-2) จังหวัดร้อยเอ็ด ก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีพื้นที่นา จำนวน 1,450,000 ไร่ มีผลผลิตเฉลี่ย 477 กิโลกรัม/ไร่ และได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนากาษตรจังหวัด ปี 2547- 2551 ในแผนยุทธศาสตร์ที่ 1 การผลิตข้าวหอมมะลิที่ปลอดภัยและได้มาตรฐานเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน กลยุทธ์ และแนวทางการพัฒนา โดยเฉพาะในเรื่องการปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตและการปรับปรุงคุณภาพสินค้าระบบ from farm to table ในเรื่องการพัฒนาระบบการควบคุมรับรองและตรวจสอบสินค้าให้มีความคล่องตัว โดยการกำหนดตัวชี้วัด จำนวนฟาร์มและโรงงานที่มีมาตรฐาน และรายการสินค้าที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน สำหรับการดำเนินงานให้แต่ละอำเภอถึงระดับตำบลกำหนดเป้าหมาย โดยเริ่มตั้งแต่ ปี 2547 – 2551 ครอบคลุมพื้นที่ครบร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่จากการดำเนินงานดังกล่าว

พบว่าเกษตรกรให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากราคาซื้อข้าวหอมมะลิมีแนวโน้มสูงขึ้น เป็นการกระตุ้นเกษตรกรให้เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและปรับปรุงคุณภาพข้าว

อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีพื้นที่ทำนาทั้งหมด 339,597 ไร่ พื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิ จำนวน 305,637 ไร่ (89.99 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ทำนา) ผลผลิตข้าวหอมมะลิ จำนวน 135,702 ตัน ต่อปี ในความรับผิดชอบของสำนักงานเกษตรอำเภอเกษตรวิสัย ได้ดำเนินการโครงการตามยุทธศาสตร์จังหวัดขึ้นในชื่อโครงการว่า “โครงการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน (ข้าวหอมมะลิ)” โดยมีความมุ่งหวังที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรทำการผลิตได้ตรงกับนโยบายระบบการจัดการคุณภาพ GAP : ข้าวหอมมะลิ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการดำเนินงานพบว่าเกษตรกรให้ความสนใจมากขึ้น ค่อนข้างเป็นไปตามเจตนารมณ์เป้าหมายของโครงการฯ (สำนักงานเกษตรอำเภอเกษตรวิสัย ,2548 : 3-4)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการผลิตข้าวหอมมะลิตามเกษตรดีที่เหมาะสมของเกษตรกร เพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางปรับใช้ในการวางแผนและการปฏิบัติเกี่ยวกับส่งเสริมสนับสนุนการผลิตตามเกษตรดีที่เหมาะสมของข้าวหอมมะลิให้มีคุณภาพได้มาตรฐานและปลอดภัยเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัดร้อยเอ็ดและมีผลต่อราคาข้าวที่สูงขึ้น ภายใต้การผลิตของเกษตรกรตลอดจนชุมชนและประเทศโดยลำดับ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร
- 2.2 เพื่อศึกษาการผลิตข้าวหอมมะลิของเกษตรกร
- 2.3 เพื่อศึกษาเจตคติและแรงจูงใจของเกษตรกรต่อการผลิตข้าวหอมมะลิตามเกษตรดีที่เหมาะสม
- 2.4 เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามเกษตรดีที่เหมาะสมของเกษตรกร
- 2.5 เพื่อเปรียบเทียบการผลิตข้าวหอมมะลิตามเกษตรดีที่เหมาะสมกับเกษตรกรทั่วไป
- 2.6 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการผลิตข้าวหอมมะลิตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม

เหมาะสม

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

เปรียบเทียบเกษตรกร 2 กลุ่ม คือ เกษตรกรที่ผลิตข้าวหอมมะลิตามเกษตรดีที่เหมาะสม และ เกษตรกรทั่วไป ในประเด็น ดังภาพที่ 1.1

<p>สภาพเศรษฐกิจ</p> <ul style="list-style-type: none"> -พื้นที่ถือครองการเกษตร -พื้นที่ตนเอง -พื้นที่นาทั้งหมด -ค่าเตรียมดิน -ค่าเมล็ดพันธุ์ -ค่าปุ๋ย -ค่าเก็บเกี่ยว -ค่าขนส่ง -จำนวนสมาชิก/แรงงานในครัวเรือน -ต้นทุนการผลิต -รายได้ -สถานะหนี้สิน/แหล่งเงินทุน
<p>เจตคติของเกษตรกร</p>

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. สมมติฐานการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานการวิจัย คือ

สภาพทางด้านเศรษฐกิจ คือ อาชีพ แรงงาน ต้นทุน ขนาดพื้นที่ทำนา รายได้ของครอบครัวและแรงงานในครอบครัว เจตคติของเกษตรกร นำไปสู่การปฏิบัติของเกษตรกรตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมของเกษตรกรที่ผลิตข้าวหอมมะลิตามเกษตรดีที่เหมาะสม และเกษตรกรทั่วไปแตกต่างกัน

5. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การผลิตข้าวหอมมะลิตามเกษตรดีที่เหมาะสมของเกษตรกรในอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ดครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการได้สุ่มตัวอย่าง 113 คน และเกษตรกรทั่วไปไม่ได้เข้าร่วมโครงการ 113 คน

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 เกษตรกรที่ปลูกข้าวหอมมะลิ หมายถึง เกษตรกรตามทะเบียนรายชื่อที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน ของสำนักงานเกษตรอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

6.2 เกษตรกรทั่วไป หมายถึง เกษตรที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน

6.3 เกษตรดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practice – GAP) หมายถึง แนวทางในการทำเกษตรกรรมเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดี ตรงตามมาตรฐานที่กำหนด ผลผลิตสูงคุ้มค่าการลงทุน และกระบวนการผลิตจะต้องปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภค มีการใช้ทรัพยากรที่เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืนทางการผลิตและไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม (กรมวิชาการเกษตร 2541: 1)

6.4 ข้อกำหนดและวิธีปฏิบัติ หมายถึง แนวทางในการผลิตข้าวเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดี ได้มาตรฐานสินค้าเกษตรไทย มีกระบวนการผลิตที่มีประสิทธิภาพ มีความปลอดภัยต่อ

เกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค ตลอดจนมีความยั่งยืนและไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีข้อกำหนดวิธีปฏิบัติที่สำคัญได้แก่ แหล่งน้ำ พื้นที่ปลูก การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร การผลิตให้ได้ข้าวเปลือกคุณภาพตรงตามพันธุ์ การจัดการเพื่อให้ได้ข้าวเปลือกที่มีคุณภาพการสีที่ได้ปริมาณต้นข้าวไม่น้อยกว่าร้อยละ40 การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว การเก็บรักษา การขนย้ายผลผลิตในแปลงนาและการบันทึกข้อมูล (กรมวิชาการเกษตร 2547: 15)

6.5 การปฏิบัติ หมายถึง การดำเนินการผลิตข้าวให้ได้คุณภาพตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมข้าวทุกขั้นตอน โดยระดับการวัดใช้ข้อกำหนดวิธีปฏิบัติตามเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อต้องการทราบว่าเกษตรกรปฏิบัติหรือไม่

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้

- 7.1 ทำให้ทราบถึงการผลิตข้าวหอมมะลิตามเกษตรดีที่เหมาะสม
- 7.2 สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานรวมทั้งวิธีการปฏิบัติของเกษตรกรในโครงการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน
- 7.3 สามารถนำผลการวิจัยเป็นข้อมูลพื้นฐานขององค์ความรู้ใหม่ในการศึกษาวิจัยต่อเนื่องของผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 7.4 สามารถนำผลการวิจัยไปใช้วางแผนส่งเสริมการเกษตรในระดับที่สูงขึ้น
- 7.5 ทราบถึงเจตคติของเกษตรกรที่มีต่อการผลิตข้าวหอมมะลิตามเกษตรดีที่เหมาะสม